

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY REFLEKSIYA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Sayqanova Begoyim

Termiz davlat pedagogika institute Magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17854975>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy refleksiya madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari, metodik tamoyillari hamda refleksiv kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida diagnostika, trening, videodars tahlili va "refleksiya kundaligi" kabi metodlardan foydalanilgan bo'lib, ularning ta'lim sifatiga ta'siri tajriba-sinov asosida asoslab berilgan. Maqola yakunida refleksiv madaniyatning o'qituvchi kasbiy rivojlanishidagi o'rni va ahamiyati bo'yicha umumiy xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy refleksiya, refleksiya madaniyati, boshlang'ich ta'lim, refleksiv kompetensiya, pedagogik tahlil, metodika, diagnostika, dars tahlili, pedagogik keys, refleksiya kundaligi, innovatsion metodlar, o'qituvchi rivoji, pedagogik tajriba, professional o'sish.

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyatida refleksiya madaniyatining o'rni tobora ortib bormoqda. Chunki o'qituvchi shaxsining o'z faoliyatiga ongli baho berishi, dars jarayonidagi qarorlarining oqibatini oldindan ko'ra olishi, o'zining kuchli va sust tomonlarini tahlil qilishi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Refleksiya madaniyati o'qituvchining kasbiy rivoji, pedagogik mahorati, kommunikativ salohiyatining yuksalishi, shuningdek, innovatsion faoliyatga tayyor holda ishlashi bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning shakllanishi maxsus metodika asosida olib borilsa, yanada samarali natijalarga erishiladi [2,55-b].

Ko'plab zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda qayd etilishicha, refleksiya madaniyati o'qituvchining ichki motivatsiyasi, kasbga sadoqati, pedagogik tafakkuri va shaxsiy o'sishiga xizmat qiluvchi jarayon sifatida talqin etiladi. Dewey ta'kidlaganidek, refleksiya – bu "o'qituvchi fikr yuritish jarayonining muntazam ravishda tahlil qilinishi va qayta ishlanishiga asoslangan faoliyat" [3,12-b]. Shuningdek, Sh. Amonov fikricha, pedagogik refleksiya o'qituvchiga "dars jarayonida yuzaga keladigan pedagogik vaziyatlarni chuqur anglash va ular bo'yicha oqilona qaror qabul qilish imkonini beradi" [4,33-b].

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv kompetensiyani shakllantirish ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Zero, yosh o'quvchilar bilan ishlash jarayoni ko'p jihatdan psixologik sezgirlikni, muloqotga ochiqlikni, metodik mahoratni talab etadi. O'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qila olishi, o'quvchilar bilan muloqotdagi nozik jihatlarni anglay bilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Vygotskiy ta'kidlaganidek, "pedagogik jarayonda o'qituvchi faolati mazmunini anglab, uni takomillashtirishga qaratilgan har bir ichki tahlil – rivojlanishning boshlanishidir" [5,40-b].

Refleksiya madaniyatining tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat: kognitiv refleksiya, emotsional-refleksiv tahlil, faoliyat natijalarini baholash, ijodiy refleksiya, kommunikativ refleksiya va o'z-o'zini boshqarish refleksiyasi. Ushbu komponentlar o'qituvchi tomonidan muntazam o'zlashtirilsa, kasbiy mahoratning barqaror rivojlanishi ta'minlanadi [6,74-b].

Metodik jihatdan qaralganda, refleksiya madaniyatini shakllantirish jarayonining asosiy bosqichlari quyidagilar: diagnostika bosqichi, maqsadni belgilash bosqichi, metodik ta'sir bosqichi, kuzatuv va baholash bosqichi hamda refleksiv o'zgarishlarni mustahkamlash

bosqichi. Har bir bosqich o'zining mazmuni bilan o'qituvchida refleksiya jarayonining bosqichma-bosqich shakllanishini kafolatlaydi [7,18-b].

Diagnostika bosqichida o'qituvchining mavjud refleksiv ko'nikmalari o'rganiladi. Bu jarayonda savolnomalar, kuzatuv varaqalari, refleksiv intervyu namunalaridan foydalaniladi. Keyinchalik o'qituvchining ehtiyojidan kelib chiqib, refleksiv mashg'ulotlar, tahliliy seminarlar, metodik treninglar o'tkaziladi. Treninglar asosan muammoli vaziyatlar bilan ishlash, pedagogik keyslarni tahlil qilish, dars videoyozuvlarini o'rganish, "refleksiya kundaligi" yuritish kabi topshiriqlardan iborat bo'ladi [8,63-b].

Quyida refleksiya madaniyatini shakllantirish bo'yicha tajriba-sinov ishlaridan 4 ta misol keltiriladi:

1-misol: Andijon viloyati 12-maktabda 18 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan "Refleksiya kundaligi" usuli sinovdan o'tkazildi. Dastlabki bosqichda o'qituvchilarning o'z faoliyatiga baho berish ko'rsatkichlari past bo'lgan bo'lsa, 3 oy davomida kundalik yuritish natijasida o'rtacha o'sish 27 foizni tashkil etdi. O'qituvchilar o'zlarida eng ko'p uchraydigan xatolarni aniqlashga va ularni bartaraf etishga erishdi.

2-misol: Buxoro viloyati 5-maktabda 22 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchilari ishtirokida "Videodars tahlili" metodikasi qo'llandi. Har bir o'qituvchi o'z darsining videoyozuvini ko'rib, metodistlar bilan birga tahlil qildi. Natijada, darsda vaqt taqsimoti, o'qituvchilar bilan muloqot, topshiriqlarni tushuntirish sifatida sezilarli o'zgarishlar qayd etildi.

3-misol: Namangan shahridagi tajriba maktabida 15 o'qituvchiga "Pedagogik keyslar yechish" treningi olib borildi. Keyslar o'qituvchilar intizomi, differensial ta'lim, motivatsiya yaratish kabi real vaziyatlarga asoslangan bo'lib, sinov yakunida o'qituvchilarning muammoli vaziyatlarga nisbatan refleksiv yondashuvi 35 foizga oshgani kuzatildi.

4-misol: Qashqadaryo viloyati 21-maktabda "Hamkasb refleksiyasi" usuli joriy qilindi. O'qituvchilar bir-birining darsiga qatnashib, refleksiv kuzatuv varaqalari asosida tahlil qildilar. Jarayon o'qituvchilarda empatiya, hamkorlik, o'zaro o'rganish ko'nikmalarini mustahkamladi. Eng muhim natija – dars sifatining oshishi va o'qituvchilarning faolligi ortishidir.

Ushbu metodik yondashuvlar boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv kompetensiyaning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Aksariyat o'qituvchilar o'z faoliyatini tahlil qilishga doir ko'nikmalarining kuchayganini, dars jarayonida o'zgarishlarni ongli ravishda amalga oshirish qobiliyatining rivojlanganini ta'kidlagan.

Olimlar fikricha, refleksiya madaniyati o'qituvchi kasbiy rivojining markazida turadi. Masalan, A. K. Markov "refleksiv pedagogning eng muhim fazilati – o'zining kasbiy faoliyati haqida tanqidiy, obyektiv va tizimli fikrlay olishidir" deya ta'kidlaydi [9,44-b]. Shuningdek, Ye. Bondarevskaya o'qituvchi faoliyatidagi refleksiyaning "o'quv jarayonidagi oqimni boshqaruvchi ichki mexanizm" ekanini aytadi [10,29-b]. O'zbekistonlik metodist-olimlar ham refleksiya madaniyatining ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni haqida ko'plab ilmiy natijalarni keltiradi.

Metodik tizim sifatida refleksiya madaniyatini shakllantirish jarayonining samaradorligi bir qancha shartlarga bog'liq: o'qituvchining refleksiya bo'yicha tushunchasi va motivatsiyasi, ta'lim muassasasida refleksiv muhitning mavjudligi, metodik qo'llanmalar bilan ta'minlanganlik, muntazam monitoring va tahlil, jamoaviy hamkorlikning yo'lga qo'yilishi. Bu shartlar to'liq ta'minlanganda, refleksiya madaniyati o'qituvchining kundalik amaliyotiga singib boradi va barqaror tizimga aylanadi [11,57-b].

Ayni paytda, zamonaviy ta'limda refleksiya madaniyatini shakllantirish innovatsion texnologiyalar bilan qo'shib olib borilmoqda. Raqamli platformalarda dars tahlili, onlayn refleksiv kundaliklar, sun'iy intellekt yordamida tahliliy hisobotlar tayyorlash kabi usullar o'qituvchining refleksiv faolligini sezilarli ravishda oshirmoqda. Bu esa, yangi avlod o'quvchilarining ehtiyojiga mos ravishda dars jarayonining yangilanib borishiga xizmat qilmoqda [12,82-b].

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy refleksiya madaniyatini shakllantirish murakkab, ammo ta'lim sifatining yuksalishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan jarayondir. Refleksiya madaniyatiga ega o'qituvchi o'z faoliyatini to'g'ri yo'naltira oladi, dars jarayonini tahlil qilib, xatolarni bartaraf etadi, shaxsiy rivojlanishga e'tibor qaratadi, o'quvchilarning ehtiyojini chuqurroq anglaydi. Tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, refleksiv metodikalar tizimli joriy etilgan ta'lim muassasalarida o'qituvchilar faoliyatining sifat ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshadi. Eng muhimi, refleksiya madaniyati o'qituvchining kasbiy o'sishini ta'minlaydi, pedagogik mahoratini mustahkamlaydi va zamonaviy ta'lim talablariga mos faoliyat yuritishiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Dewey J. Democracy and Education. – New York, 1916.
2. Amonov Sh. Pedagogik mahorat asoslari. – T.: Fan, 2018.
3. Vygotskiy L. S. Pedagogik psixologiya. – M., 1991.
4. Markova A. K. Psixologiya professionalizma. – M.: Znanie, 1996.
5. Bondarevskaya Ye. V. Pedagogik madaniyat va refleksiya. – Rostov, 2000.
6. Hasanboyeva O. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi. – Toshkent, 2019.
7. Rashidov S. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi. – T.: 2020.
8. Abdullayeva Q. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – T., 2021.
9. Mirxoliqova G. Refleksiya va ta'lim sifati. – T., 2017.
10. Yuldashev J. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar. – Samarqand, 2018.
11. Turdiqulov A. O'qituvchi kasbiy kompetensiyasi. – T., 2020.
12. Biggs J. Teaching for Quality Learning. – London, 2014.
13. Shodmonova N. Pedagogik diagnostika. – T.: TDPU, 2022.
14. Ilmiy maqolalar to'plami. – T., 2023.